

<https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-09>

УДК 325.254.4:314.745:351.778:338.439

Тетяна Василівна Панченко

Професор кафедри політології, доктор політ. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022

t.panchenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9762-2639>

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В НІМЕЧЧИНІ: СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Досліджено стратегії підтримки України українською діаспорою в Німеччині під час війни та визначено перспективи її участі у післявоєнному відновленні. Дослідження спирається на теорію трансформаційного навчання Мезироу та її застосування до міграційних суспільств, транснаціоналізму Глік-Шиллер, Файста й ін. та концепцію соціальних переказів Левітт, які дозволяють зрозуміти динаміку адаптації, транснаціональних практик та внеску діаспори у відновлення України. Методологічно робота базується на лонгітудному аналізі (2022–2026 роки) з використанням 45 глибинних інтерв'ю з українськими біженцями в Німеччині. Аналіз даних, здійснений за допомогою Grounded Theory, дозволив виявити та систематизувати ключові категорії, пов'язані з транснаціональними практиками українських біженців, їхніми уявленнями про формування української спільноти та взаємопідтримку, а також особистісними стратегіями підтримки України. На основі цих категорій було виокремлено три моделі транснаціональної участі, які відображають різні рівні залученості біженців у підтримку України та їхню адаптацію в Німеччині: (1) активна транснаціональна участь та підтримка, (2) очікувальна позиція з опорою на транснаціональні практики та (3) локальна інтеграція з мінімальними зв'язками. Досліджено, як діаспора через фінансові перекази, волонтерство, культурну дипломатію та адвокацію інтересів України сприяє відновленню країни. Особлива увага приділена ролі транснаціональних практик як механізму підтримки України та ресурсу адаптації біженців. Висвітлено роль повернення біженців як можливого каталізатора позитивних змін за умови забезпечення безпеки та економічної стабільності. Наголошено на необхідності розробки стратегій залучення діаспори до відбудови через транснаціональні освітні програми, підтримку бізнес-ініціатив та розвиток цифрових платформ для координації гуманітарних ініціатив.

Ключові слова: *українська діаспора, транснаціональні практики, соціальні перекази, післявоєнне відновлення, інтеграція та транснаціоналізм, агентність біженців.*

Як цитувати: Панченко, Т.В. 2026. Українська діаспора в Німеччині: стратегії підтримки під час війни та перспективи участі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»* 49: 65-75. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-09>

In cites: Panchenko, Tetyana. 2026. Ukrainian Diaspora in Germany: Strategies of Support During the War and Prospects for Engagement in Ukraine's Recovery. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 49: 65-75. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-09> (in Ukrainian).

© Панченко Т.В., 2026.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року спричинило одну з найбільших міграційних криз у сучасній Європі, сформувавши нову хвилю української діаспори, яка активно включилася в процеси підтримки та відновлення батьківщини. Станом на грудень 2026 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, понад 5,9 мільйона українців залишили країну, з яких 5,3 мільйона знайшли притулок в Європі, у тому числі 1,33 мільйона – у Німеччині (UNHCR 2026). Це зробило Німеччину другим за чисельністю епіцентром української діаспори в Європі після Польщі. До початку повномасштабного вторгнення, зокрема у 2020 році в країні мешкало 145,500 в Німеччині (DEstatis 2025), а у 2014 – 127, 942 (Panchenko, 2019: 40). Після анексії Криму Росією та збройного конфлікту на Донбасі в 2014 році кількість українських іммігрантів в Європі почала зростати, однак їх зростання в Німеччині не було таким стрімким, як в інших країнах, що підтверджує той факт, що кількість українських іммігрантів в ЄС у 2019 році була у чотири рази більшою, ніж у 2014 році (Forced Displacement from Ukraine 2022). З початком повномасштабної війни Європа, і Німеччина зокрема, завдяки програмам підтримки біженців та економічним перспективам стала магнітом для українців.

Міграційна криза, спричинена війною, не лише поставила перед Україною виклики демографічного та економічного характеру, але й відкрила унікальні можливості для зміцнення діаспори та залучення її потенціалу до підтримки України. Відповідь української діаспори, як старої, так і нової, на повномасштабне російське вторгнення 2022 року була рішучою та активною. У звітах Міжнародного центру розвитку міграційної політики підкреслюється, що саме діаспора стала надійним посередником, який «говорить мовою допомоги та потреб» (ICMPD 2022) між Україною та рештою світу. Українська діаспора, як зазначають експерти ICMPD, швидко та ефективно мобілізувала ресурси, як фінансові, так і організаційні, для надання негайної допомоги українським біженцям, які шукали притулку в різних частинах світу, зокрема в європейських країнах. Шляхом створення численних організацій та співпраці з міжнародними партнерами, діаспора брала участь у таких заходах, як гуманітарна допомога, правова підтримка, медичне обслуговування, освітня підтримка та

ініціативи соціальної інтеграції для переміщених українців (ICMPD 2024).

Проте, незважаючи на значний внесок діаспори у підтримку України під час війни, питання її системного залучення до процесів відновлення України залишається недостатньо дослідженим у науковій літературі. Увага дослідників прикута переважно до питання повернення українців та їх залучення до повоєнного відновлення (Adema et al, 2024, Centre for Economic Strategy 2024), тоді як тривала війна зменшує ймовірність масового повернення біженців і все більше актуалізує питання залучення глобального українства до відбудови України.

Світовий досвід свідчить, що діаспори відіграють критично важливу роль у розвитку країн походження, особливо в період відновлення після надзвичайних ситуацій та воєн (Shain, 2002). Залучення української діаспори, яка вже продемонструвала здатність швидко мобілізуватися та координувати зусилля, може стати ключовим фактором успіху у відновленні України.

У межах цієї публікації представлено результати якісного дослідження досвіду українських біженців та їхнього бачення своєї ролі у відновленні України. **Метою статті** є аналіз стратегій підтримки України українською діаспорою в Німеччині під час війни та визначення перспектив її участі у післявоєнному відновленні. Дослідження спирається на два теоретичні підходи, які допомагають зрозуміти динаміку інтеграції, транснаціональних практик та внеску української діаспори у відновлення України.

Теорія трансформаційного навчання (Mezirow 1978; Mezirow 1991; Hoggan & Hoggan-Kloubert 2022) пояснює, як біженці через кризові обставини переосмислюють свою ідентичність, цінності та ролі, формуючи нові стратегії адаптації (Mezirow 1978). Mezirow закладає фундаментальну основу для розуміння того, як дорослі проходять через радикальні зміни світогляду шляхом критичної рефлексії над досвідом, що дестабілізує (Mezirow 1991: 168). Відповідно до його теорії, міграція постає як класичний приклад «дезорієнтуючої дилеми» – кризового досвіду, який ставить під сумнів глибоко вкорінені цінності та загрожує відчуттю себе. Сучасні дослідження міграції розширюють теорію Mezirow для аналізу міграції як трансформаційного досвіду. Як стверджують Hoggan та Hoggan-Kloubert, трансформаційне навчання в міграції – це не просто набуття нових навичок, а реконструкція власної ідентич-

ності та світогляду. Вимушена міграція посилює цей ефект, оскільки біженці долають виклики виживання, сімейної відповідальності та соціальної ізоляції. Оптимальним результатом цього процесу є автономія – «відчуття компетентності, агентності та самодостатності, які допомагають їм краще визначати та реалізовувати свої цілі в новому суспільстві» (Hoggan & Hoggan-Kloubert 2022: 127).

Теорія транснаціоналізму (Glick-Schiller et al. 1992; Faist et al. 2013) розглядає мігрантів як активних агентів, які підтримують інтенсивні соціальні, економічні та культурні зв'язки з країною походження, створюючи транскордонні соціальні простори, що виходять за межі національних кордонів. Файст, Фаузер та Райзенауер пропонують три виміри транснаціоналізму: *транснаціоналізацію* як процеси, що включають транскордонні зв'язки та діяльність; *транснаціональні соціальні простори* як структури для транскордонних транзакцій; та *транснаціональність суб'єктів* як ступінь зв'язності індивідів через кордони. (Faist et al. 2013: 12). Автори наголошують, що транснаціоналізм та інтеграція не виключають, а взаємно доповнюють одне одного. Ця модель формує основу для гіпотез про поєднання інтеграції та транснаціоналізму в новій українській діаспорі. Зокрема, дослідження І. Лапшиної (Lapshyna 2025) українських біженців у Німеччині демонструє, як транснаціональні практики слугують стратегіями для управління невизначеністю. Вибір українських біженців, згідно цього підходу, відображає не бінарність «повернення чи залишення», а гібридне існування, яке поєднує обидва світи.

Транснаціональні практики можуть включати фінансові перекази, політичну участь, культурні ініціативи та підтримку родин, що залишилися на батьківщині. Значна кількість досліджень присвячена фінансовому внеску діаспор у країни походження. Зокрема, Янг та Чой (Yang, Choi 2007) та Френкель (Frankel, 2011) показали, що грошові перекази від діаспор допомагають згладжувати доходи домогосподарств у країнах, що їх отримують. Крім того, грошові перекази можуть збільшувати інвестиції в освіту (Ashraf et al. 2015) та сприяти розвитку підприємництва з більшою часткою капіталу (Yang 2008). Окрім фінансових переказів, діаспори взаємодіють зі своїми родинами та друзями на батьківщині, передаючи знання та соціальні норми. Передачу мігрантами соціальних норм,

цінностей та культурних практик пояснює концепція соціальних переказів (social remittances), запропонована П. Левітт у 1998 році (Levitt 1998). У своїх працях Левітт досліджувала, як домініканські мігранти в США передають нові культурні норми, політичні ідеї та релігійні практики назад до Домініканської Республіки. Пізніше вона разом з Ламба-Невес (Levitt, Lamba-Nieves 2011) досліджувала соціальні перекази мексиканської діаспори та їхній вплив на освітні практики та трудову етику – підприємницькі практики та трудові норми. Передачу мігрантами соціальних норм, цінностей та культурних практик досліджували також інші автори. Зокрема, Факлер та співавтори (Fackler et al. 2020) виявили, що емігранти з країн Східної Європи сприяли передачі знань до країн походження, що призвело до зростання інновацій. А Барсбай та співавтори (Barsbai et al. 2017) показали, що молдовські емігранти, що працювали в Італії, передавали демократичні цінності з країн Західної Європи назад до Молдови. Зокрема вони поверталися з новим розумінням прав людини, прозорості влади та громадянської участі, що вплинуло на локальні політичні процеси в Молдові.

Це дослідження базується на лонгітудному аналізі досвіду пересічних українських біженців (45 глибинних інтерв'ю, 2022–2026). Такий підхід дозволяє простежити динаміку намірів повернення, інтеграції та залучення до підтримки України, а також виокремити роль транснаціональних практик у формуванні стратегій адаптації. Такий аналіз ґрунтується на трьох етапах збору даних:

- *початковий етап* (травень–червень 2022): інтерв'ю з біженцями, які щойно прибули до Німеччини. Вони передбачали збір базових даних про мотивацію міграції, первинні стратегії адаптації, очікування щодо майбутнього та зв'язки з Україною;

- *другий етап* (2023–2024): аналіз змін у намірах, рівні інтеграції та транснаціональних практиках;

- *третій етап* (травень–серпень 2025): оцінка довгострокових адаптаційних стратегій та внеску в відновлення України.

Методом збору даних були глибинні напівструктуровані інтерв'ю, проведені з одними й тими самими респондентами на кожному етапі. Аналіз даних базується на принципах Grounded Theory, що передбачає відкрите, осьове та вибіркове кодування, а

також теоретичну триангуляцію з існуючими теоретичними рамками. Для аналізу даних

– систематизації та кодування наративів – використовувалось програмне забезпечення QualCoder 3.5. У межах цієї публікації здійснено аналіз кількох категорій, які демонструють стратегії підтримки України з боку біженців у Німеччині. Зокрема, досліджуються: транснаціональні практики українських біженців, уявлення про формування української спільноти та взаємопідтримку, про місію української діаспори та особистісні стратегії підтримки України.

Формування української спільноти та взаємопідтримка

Для українських біженців у Німеччині соціальні контакти з співвітчизниками стають не лише основою адаптації, а й платформою для збереження ідентичності та взаємодопомоги. Українські організації, школи та церкви відіграють ключову роль у формуванні спільноти, створюючи простори для обміну ресурсами, інформацією та культурними практиками. Як зазначає один із респондентів, нові знайомства часто виникають завдяки українській суботній школі та церкві:

«Нові знайомства з'являються завдяки українській суботній школі, куди почали ходити наші діти. Там ми спілкуємося з батьками інших учнів, знайомимося з новими людьми. Крім того, ми відвідуємо Українську церкву, де також зустрічаємо як знайомих, так і нових людей, розширюючи наше коло спілкування» (Іван, 38 років, жовтень 2024).

Ці контакти не лише допомагають біженцям відчувати підтримку, але й стають основою для професійної та гуманітарної діяльності. Багато хто з респондентів розглядає українську спільноту як платформу для реалізації своєї місії. Наприклад, психологиня Ольга (36 років) бачить своє призначення у підтримці психологічного здоров'я українців:

«Я вбачаю свою місію в професійній діяльності – у стабілізації та підтримці психологічного здоров'я людей. Моє завдання – показати, які ресурси доступні тут, в Німеччині, і як їх знаходити не лише в зовнішньому світі, а й у самому собі. Тому зосереджую свою увагу на

роботі з українцями українською мовою» (січень 2024).

Деякі біженці, які успішно інтегрувалися, вбачають своє завдання у допомозі тим, хто ще стикається з труднощами. Віра (31 рік), яка за два роки перебування в Німеччині опанувала мову та побудувала міцні соціальні зв'язки, під час другого інтерв'ю висловлювала готовність допомогати українцям адаптуватися в Німеччині:

«підтримувати, надавати свій час, контакти, допомогти людині, знайти роботу, познайомити з іншими людьми» (січень 2024).

У травні 2025 року Віра працювала неповний робочий день за фахом, а у вільний час брала активну участь у житті української громади в Німеччині та організовувала зустрічі для українських жінок. Цитата з її третього інтерв'ю чітко висвітлює її мотивацію:

«Мені було нестерпно самотньо. Я не відчувала, що можу поділитися своїми інтересами з кимось... І тоді я зрозуміла: я не одна. Тут тисячі таких самих дівчат, які сидять у своїх квартирах, кожній з яких теж нікуди себе подіти. Тому я вирішила шукати їх і об'єднувати... Для свого психічного здоров'я я відчуваю потребу бути пов'язаною зі своїм корінням, зі своїм народом» (травень 2025).

Багато хто з біженців також вбачає свою місію у підтримці вразливих верств населення в Німеччині та моральній допомозі тим, хто залишився в Україні. Неодноразово висловлювалась думка, що важливо не лише надавати матеріальну допомогу, а й підтримувати людей морально, щоб зберегти їхню гідність та оптимізм.

Таким чином, українська спільнота в Німеччині перетворюється на простір взаємодопомоги, де біженці не лише адаптуються до нового середовища, а й активно підтримують один одного, зберігаючи зв'язок з батьківщиною.

Транснаціональні практики української діаспори: грошові перекази та підтримка зв'язку з Україною

Важливим джерелом фінансової допомоги є грошові перекази, які українці за кордоном надсилають своїм родинам та друзям. До повномасштабного вторгнення Україна була найбільшим отримувачем грошових переказів у Європі та Центральній Азії, з рекордним обсягом понад 14

мільярдів доларів у 2021 році (National Bank of Ukraine 2022). Проте в перші місяці війни обсяг офіційних приватних переказів зменшився на 10% (IOM 2022), що пояснюється збільшенням неформальних каналів та перенаправленням коштів на підтримку родичів, які виїхали з України. За даними Світового банку, частка грошових переказів у ВВП України зменшилася з 10,4% у 2022 році до 6,3% у 2024 році (World Bank 2024).

Учасники дослідження рідко згадували про регулярні грошові перекази родинам, але часто наголошували на адресній допомозі військовим або конкретним знайомим на фронті. Для багатьох біженців донати стали єдиним способом підтримки України з-за кордону:

«Зараз я буду донатити на дрони, щоб війна закінчилася» (Мія, 23 роки, січень 2024)

«Чим ми можемо допомогти? Тільки донати і все» (Лариса, 47 років, січень 2024)

Деякі інформанти надають перевагу цільовій матеріальній допомозі, купуючи необхідні речі для військових:

«Ми допомагаємо матеріально – через знайомих купуємо конкретні речі: обмундирування, взуття, термобілизну» (Інна, 44 роки, листопад 2023).

«Ми збираємо донати. Нам довелося тата вдягати, купувати машину, захисні всі ці речі. І коли в когось із знайомих хтось чоловік, батько, ми всі скидаємося, ми все купуємо, ми все замовляємо. ЗСУ забезпечує мінімально, а для виживання в тих умовах цього недостатньо» (Віра, 31 рік, січень 2024).

Із збільшенням зайнятості українців у країнах з високим рівнем доходу можливе і збільшення обсягів грошових переказів до України.

Транснаціональні практики української діаспори не обмежуються грошовими переказами. Багато біженців підтримують зв'язок з Україною через регулярні візити, онлайн-освіту, віддалену роботу та участь у культурних проєктах. Наприклад, одна з інформанток розповідає про свої поїздки до України:

«Я намагаюсь їздити щороку. Минулого року була три місяці, цього – п'ять. Як жінка я можу вільно перетинати кордон. У мене немає дітей і, відповідно, я переживаю тільки за себе. У мене там вся сім'я, то у мене є мотивація туди

приїжджати» (Олена, 31 рік, листопад 2024).

Інші використовують цифрові технології для навчання, роботи або культурної діяльності, які важко реалізувати в Німеччині через мовні, соціальні та фінансові бар'єри:

«Діти займаються онлайн англійською, німецькою, а я почала займатися гітарою. В Німеччині зрозуміла: життя коротке, і варто реалізовувати те, про що давно мріяла, щось зробити для підтримки психологічного стану» (Христина, 37 років, березень 2023).

Ці практики допомагають біженцям не лише зберігати зв'язок з Україною, але й є джерелом підтримки ментального здоров'я та самореалізації. Деякі учасники дослідження, що повідомляли про свою участь у культурних проєктах в Україні, розглядають її не лише як самореалізацію, але й свій внесок у збереження української ідентичності:

«Я українська ілюстраторка, працювала в багатьох українських чудових проєктах, в тому числі над мультфільмом «Мавка». Такі твори як «Мавка» – це велика гордість і за це варто боротися. Я не політик, але як працівник української культури можу підтримувати Україну через мистецтво» (Віра, 31, січень 2024).

Для інших творчі зв'язки з Україною стають способом підтримки культурного діалогу:

«В січні минулого року я видала свою першу книжку. І я провела творчі вечори у місті, де живуть батьки, і там, де ми жили. І там, і там є творчі друзі. Тут, у Німеччині, нема мене творчих друзів, немає таких дуже тісних точок перетину» (Інна, 46 років, квітень 2025)

Таким чином, транснаціональні практики української діаспори є багатофункціональними: вони слугують джерелом фінансової допомоги, засобом підтримки зв'язку з близькими та однодумцями, інструментом самореалізації та духовної підтримки. Вони виступають не лише механізмом підтримки України, але й важливим ресурсом адаптації та стійкості для самих біженців, дозволяючи їм реалізовувати себе та зберігати зв'язок з батьківщиною.

Збереження української ідентичності, адвокація та культурна дипломатія як місія діаспори

Для багатьох українських біженців збереження мови, культури та ідентичності стає особистою місією, що виходить за межі традиційних практик діаспори. Вони вбачають у цьому не лише спосіб підтримки зв'язку з батьківщиною, а й форму опору російській агресії та культурній асиміляції.

Один із інформантів наголошує на важливості передачі українських традицій дітям:

«Я думаю, що наша місія – передати українську мову та традиції нашим дітям. Ми відвідуємо суботню українську школу, святкуємо українські свята. Це те, що ми робимо зараз і будемо робити далі» (Олег, 37 років, січень 2024).

Чимало батьків підтримують онлайн-навчання дітей українською, щоб зберегти зв'язок з культурним корінням:

«Мій син проходить онлайн-курси з читання українською. Важливо, щоб він розумів, читав і розмовляв українською – це внутрішній зв'язок з домом» (Віра, травень 2025).

Для багатьох відмова від російської мови та свідоме використання української стає актом опору. Одна з інформанток, яка повернулася в Україну після півторарічного перебування в Німеччині, розповідає:

«Нести в собі українськість, те, що ти є українець, включає мову, вивчення історії і культури. Я коли перейшла на українську в моїй голові все стало на свої місця, якась самоідентифікація відбулася. До того воно було так якимось не так: я наче українка, люблю Україну, але не було такого стійкого ставлення. А зараз я відчуваю... Просто треба мати сталу позицію скрізь: тут і за кордоном... Я не спілкуюсь російською ніде взагалі. Це моя боротьба» (Оксана, 48 років, листопад 2024).

Інші поєднують культурну дипломатію з активізмом, вбачають свій внесок у волонтерстві, творчості, громадській діяльності та адвокації українських інтересів.

«Що ми можемо робити? Перейти на українську мову, підтримувати один одного, ходити на мітинги. Це те, що доступне кожному» (Наталя, 37 років, грудень 2023).

Участь у мітингах на підтримку України майже усі опитані вважали необхідною, а більшість повідомляла про регулярну участь у них.

«Чим більше буде людей на мітингах, тим більше вони [місцеві] будуть бачити українців, їхню позицію» (Ігор, 36 років, жовтень 2024).

«Нас зараз тут більше, ніж росіян. Ми маємо дати гідну відповідь на протести проти того, щоб нам не давали зброю, за якими стоїть російська агентура» (Христина, 37 років, березень 2023)

Деякі біженці переходять від участі у великих мітингах до організації локальних заходів за місцем проживання. Наприклад, одна з учасниць дослідження, що мешкає у невеликому містечку під Мюнхеном, розповідає:

«Ми зв'язалися з місцевою групою українців і німців, яка організовує мітинги. Після знайомства я виступила від імені української громади. Тепер ми підтримуємо місцеві ініціативи замість поїздок до Мюнхена, оскільки події часто відбуваються одночасно. Це важливо, бо німці очікують зворотного зв'язку від українців. Вони хочуть почути слова подяки за розуміння, за підтримку і за те, що вони не стоять осторонь» (Інна, 46 років, квітень 2025)

Паралельно з політичною адвокацією біженці підтримують Україну через культуру та творчість, участь у різних заходах на підтримку України. Вони організовують ярмарки, продаючи українські страви та вироби ручної роботи, виготовляють речі для військових та беруть участь у благодійних аукціонах:

«Ми виставляли вироби ручної роботи на ярмарках, а виручені кошти направляли на ЗСУ» (Лариса, 47 років, січень 2024).

«Я малюю картини, продаю їх онлайн, а виручені гроші передаю на потреби армії. Якщо моя картина допоможе купити аптечку і врятувати чиєсь життя, я буду щаслива» (Віра, 29 років, травень 2022).

Багато українських біженців вбачають свою місію в культурній дипломатії – поширенні правди про війну, формуванні позитивного іміджу України та утвердженні авторитету українців за кордоном. Для них це не лише спосіб підтримки батьківщини, а й активна позиція проти російської

дезінформації. Респонденти наголошують на важливості доносити інформацію про війну та розвіювати міфи про Україну:

«Українці за кордоном мають доносити до людей тут, що в нас все ще йде війна, пояснювати, хто є Путін. Я вже скільки розповідала усім, що він нікого не захищає». (Мія, 23 роки, січень 2024).

Одні вбачають своє завдання в просвітництві щодо України, розповідаючи про її потенціал та культурні цінності, інші підкреслюють ключову роль гідної поведінки та професіоналізму українців за кордоном:

«Ми маємо показати, що ми адекватні, освічені, здатні досягати успіху в будь-яких умовах. Це важливо, щоб нас сприймали як рівноправних партнерів, а не як жертв...» (Стефанія, 38 років, листопад 2024)

«Ми обличчя України. Наша місія все класне, що в нас є, привнести в Німеччину. Взяти в них щось їхнє класне, бо тут теж багато чого класного» (Ольга, 37 років, квітень 2025).

Ця позиція посилюється через особистий приклад:

«Ми завжди намагаємося так жити і працювати, щоб нам не було соромно за те, звідки ми. Ми гідно себе поведимося серед німців. І всі знають, що ми з України» (Інна, 46 років, квітень 2025)

Дехто з опитуваних розглядав можливість своєї участі у реалізації проєктів з відбудови України після війни, залучаючи міжнародну співпрацю:

«Треба організовувати проєкти для ветеранів, тих людей, які прийшли з війни, щоб вони могли повернутися до повноцінного життя в суспільстві. Хотілося б залучити німецькі організації, щоб вони допомогли реалізувати ці ідеї, хотілось би якийсь свій досвід звідси перенести в Україну» (Ігор, листопад, 2024).

Також висловлювались думки про реалізацію інших соціальних проєктів, зокрема щодо підтримки дітей, чиї батьки загинули на війні, через організацію мовних курсів та оздоровчих програм в Німеччині.

Наведені вище приклади та рефлексії пересічних українських біженців підкреслюють їхнє розуміння своєї ролі у збереженні української ідентичності для наступних поколінь, протидії дезінформації,

культурній дипломатії та адвокації українських інтересів, що особливо важливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. Цей багатовимірний підхід перетворює діаспору на активного агента змін, який через повсякденні практики сприяє як внутрішній консолідації українців за кордоном, так і формуванню позитивного іміджу України і українців.

Повернення як внесок у відновлення України

Повернення біженців до України розглядається як найбільш бажаний сценарій для відновлення країни, адже саме ті, хто повернеться, можуть стати носіями європейських стандартів, цінностей та практик – «соціальних переказів», згідно з П. Левітт, необхідних для трансформації суспільства. Проте з часом наміри повернення часто змінюються: або відкладаються через невизначеність ситуації в Україні, або з часом – задаються метою на успішну інтеграцію за кордоном.

Ті, хто зберігає намір повернутися, усвідомлюють свій потенціал як агентів змін. Наприклад, одна з учасниць дослідження, яка спочатку мала намір повернутися якомога швидше, але відклала своє повернення зазначає:

«Повернуться лише практивні. Вже добре, що вони себе привезуть. Але вони також привезуть європейські стандарти. Вони ж побачили як в Європі будуються справи. Можливо саме вони будуть ініціювати вихід на європейській ринок, шукати і створювати спільні проєкти... Може я теж буду корисна ...» (Олена, 31 рік, листопад 2024)

Для інших повернення стає актом патріотизму та моральним обов'язком. Одна з учасниць дослідження, яка повернулася в Україну, напередодні свого повернення свідчить:

«Моє повернення в Україну це теж внесок. Це позитивно впливає на наш моральний дух і на економіку». (Христина, 37 років, березень 2023)

Проте після повернення пріоритети часто змінюються. Та сама учасниця дослідження пізніше акцентує увагу на виживанні та підтримці родини:

«Зараз я не волонтер. У мене на це, на жаль, нема взагалі ніяких сил, але принаймні зберегти свою родину, себе і залишатися тут і робити цю країну живою це теж хороша місія. Я спробую. Зробити все, що в моїх силах,

щоб максимально залишитися тут і робити наше життя не просто терпним, а хорошим ... Моя місія стежити за собою, дитиною, своєю родиною, щоб ми були здорові, щоб у нас був план А, план Б на випадок різних непередбачених ситуацій, точніше передбачуваних, можливих і ймовірних...». (Христина, листопад 2024)

Інша інформатка, напередодні свого повернення у прифронтовий Харків говорить:

«Я б сама пішла на фронт. Іноді нападає такий розпач. Ти ходиш на ці мітинги, гроші збираємо в якісь перевірені фонди, але я розумію, що цього мало... Ось буду їхати додому і думати. Я вже думала закінчити курси медицини, чи щось таке. Були в мене такі думки. Але я сама з малою...» (Оксана 47 років, вересень 2023)

Після повернення вона неодноразово поверталась до цієї думки, але раціональні доводи про долю неповнолітньої дитини зупинили її від такого кроку. У листопаді 2024 вона говорить:

«Зараз наше завдання – вижити і не втратити людську гідність» (Оксана, листопад 2024)

Повернення українських біженців до батьківщини – це не просто фізичне переміщення, а трансферт цінностей, знань та практик, набутих у Європі. Ті, хто повертається, можуть стати мостом між європейськими стандартами та українською реальністю, сприяючи відновленню країни. Проте реалізація цього потенціалу залежить від безпеки, економічних умов та соціальної підтримки в Україні. Поки після повернення акцент часто зсувається з глобальних місій на виживання, підтримку родини та збереження гідності в умовах війни.

Моделі транснаціональної участі біженців та залучення до відновлення України: висновки та перспективи подальших досліджень

Дослідження виявило три ключові моделі транснаціональної участі українських біженців у Німеччині, які відбивають різні рівні інтеграції та внеску у відбудову України.

1. Активна транснаціональна участь і підтримка – біженці, які поєднують адаптацію в Німеччині з системною підтримкою України через фінансові перекази, волонтерство, культурні ініціативи

та адвокацію. Ця група демонструє високий рівень агентності, ініціюючи власні проекти, як, наприклад, збір коштів на автомобіль для військових, відбудову певного цивільного об'єкту в Україні або організацію українських шкіл у Німеччині. Ці дії не лише забезпечують безпосередню допомогу, а й сприяють соціальним трансфертам – передачі європейських стандартів, управлінських практик та культурних цінностей.

2. Очікувальна позиція з опорою на транснаціональні практики – біженці, які відкладають повернення до стабілізації ситуації в Україні, але підтримують такі транснаціональні практики, як дистанційна робота, участь у онлайн-освітніх програмах, культурні проекти. Для них характерне бажання зберегти зв'язок з Україною, але з обережним ставленням до повернення через невизначеність політичної та економічної ситуації.

3. Локальна інтеграція з мінімальними зв'язками – меншість, яка зосереджується на адаптації в Німеччині без активної участі у відновленні України. Ця модель часто пов'язана з відсутністю ресурсів (часу, фінансів, соціальних мереж) або психологічною травмою, яка ускладнює транснаціональну діяльність.

Дослідження показує, що навіть ті, хто не планує повертатися найближчим часом, продовжують робити внесок через фінансову допомогу, передачу європейського досвіду та знань. Частина українських біженців після близько чотирьох років переміщення зберігає намір повернутися, як тільки це стане безпечним. Повернення біженців до України може стати каталізатором позитивних змін, якщо буде забезпечена безпека, економічна стабільність та соціальна підтримка. Однак до їхнього повернення важливо максимально інтегрувати українських біженців у країни, що їх приймають, та залишати можливості зберігати та відтворювати багатоманітні транснаціональні практики. Останні слугують не лише механізмом підтримки України, але й ресурсом адаптації, дозволяючи їм зберігати ідентичність та реалізовувати себе в новому середовищі. Успішна інтеграція на ринку праці важлива не лише для біженців та країн, що їх приймають, але й для збільшення можливостей грошових переказів, а також інвестицій у післявоєнну Україну (Adema et al 2023: 44).

Дослідження демонструє, що українська діаспора в Німеччині виступає активним

суб'єктом відновлення, а не лише об'єктом підтримки. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій залучення діаспори до відбудови, зокрема через транснаціональні освітні програми для українських дітей та молоді, які поєднують німецьку та українську системи освіти; підтримку бізнес-ініціатив діаспори, спрямованих на відновлення економіки України (наприклад, інвестиції в малий та середній бізнес); розвиток цифрових платформ для координації волонтерських та гуманітарних проєктів.

Отже, українська діаспора в Німеччині формує унікальні моделі участі у відновленні України, поєднуючи локальну інтеграцію з транснаціональною діяльністю. Її потенціал може бути реалізований через спільні зусилля активістів, біженців та

інституційних партнерів. Дослідження підкреслює необхідність врахування транснаціональних практик у політиці інтеграції та відбудови, а також важливість підтримки діаспори як повноправного партнера у відбудові України.

Перспективи подальших досліджень орієнтовані на порівняльний аналіз наративів громадських активістів та звичайних біженців – вивчення відмінностей у стратегіях підтримки України, рівнях транснаціональної участі та мотивації до повернення. Це дозволить зрозуміти не лише як різні групи діаспори сприймають свою роль у відновленні країни, але й висвітлити роль громадських активістів у мобілізації пересічних біженців.

Стаття надійшла до редакції 3.12.2025
Статтю прорецензовано 12.01.2026
Стаття рекомендована до друку 30.03.2026
Статтю опубліковано 30.04.2026

Використання штучного інтелекту: Автор засвідчує, що під час проведення дослідження та підготовки цього рукопису генеративний штучний інтелект не використовувався

Tetyana Panchenko

Professor the Department of Political Science, Dr.Sc. in Political Science, V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
tanyapanchenko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9762-2639>

UKRAINIAN DIASPORA IN GERMANY: STRATEGIES OF SUPPORT DURING THE WAR AND PROSPECTS FOR ENGAGEMENT IN UKRAINE'S RECOVERY

This study examines the strategies of support for Ukraine by the Ukrainian diaspora in Germany during the war and identifies prospects for its involvement in post-war recovery. The research is grounded in Mezirow's transformative learning theory and its application to migratory societies, transnationalism theory developed by Glick-Schiller, Faist, and other scholars, and Levitt's concept of social remittances, which help understand the dynamics of adaptation, transnational practices, and the diaspora's contribution to Ukraine's recovery. Methodologically, the study is based on a longitudinal analysis (2022–2026) using 45 in-depth interviews with Ukrainian refugees in Germany. Data analysis, conducted through Grounded Theory, allowed for the identification and systematization of key categories related to the transnational practices of Ukrainian refugees, their perceptions of Ukrainian community formation and mutual support, and their personal strategies for supporting Ukraine. Based on these categories, three models of transnational engagement were identified, reflecting different levels of refugee involvement in supporting Ukraine and their adaptation in Germany: (1) Active transnational engagement and support (combining integration in Germany with regular support for Ukraine). (2) Expectant position with reliance on transnational practices (postponing return until stabilization in Ukraine while maintaining ties). (3) Local integration with minimal connections (focus on adaptation in Germany without active involvement in Ukraine's recovery). The study explores how the diaspora contributes to Ukraine's recovery through financial remittances, volunteering, cultural diplomacy, and advocacy for Ukraine's interests. Special attention is given to the role of transnational practices as a mechanism for supporting Ukraine and a resource for refugee adaptation. The potential role of refugee return as a catalyst for positive change, given security and economic stability, is highlighted. The study emphasizes the need to develop strategies

for engaging the diaspora in recovery efforts through transnational educational programs, business initiative support, and digital platforms for coordinating humanitarian initiatives.

Keywords: *Ukrainian diaspora, transnational practices, social remittances, post-war recovery, integration and transnationalism, refugee agency.*

The article was received by the editors 3.12.2025

The article has been peer-reviewed 12.01.2026

The article is recommended for printing 30.03.2026

Article published 30.04.2026

Use of Artificial Intelligence: The author certifies that no generative artificial intelligence tools were used in the conduct of the research or in the preparation of this manuscript

REFERENCES

1. UNHCR. 2026. *Ukraine Refugee Situation*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine..>
2. DEstatis. 2025. *Ausländische Bevölkerung nach ausgewählten Staatsangehörigkeiten*. URL: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/auslaendische-bevoelkerung-staatsangehoerigkeit-jahre.html> (in German)
3. Panchenko, Tetyana. 2019. Features of the Migration Movement of Ukrainians to Germany and Prospects for its Development. *Strategic Panorama* 1-2: 37-51. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.1-2.2019.37>
4. Forced Displacement from Ukraine: The Role of the Diaspora. 2022. *European Commission: Knowledge for Policy*. Brussels. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/representations/items/743494>
5. ICMPD. 2022. *13 Actions Diaspora Can Take to Assist Migrants during Emergencies*. International Center for Migration Policy Development, March 2. URL: <https://www.mieux-initiative.eu/en/resources/18-factsheets-and-infosheets/149-micic-diaspora-emergency-response/preview?ml=1>
6. ICMPD. 2024. *Resilience, Recovery and Reinforcement of Ukrainian Migration and Consular Services (RRR-MFA/SMS UA) Project: Case Study from Germany, Czech Republic and Poland*. February. URL: https://www.icmpd.org/file/download/60826/file/UA_Diaspora_Report_RRR_Project.pdf
7. Adema, Joop, Cevat Giray Aksoy, Yvonne Giesing, and Panu Poutvaara. 2024. Ukrainian Refugees' Return Intentions and Integration in the Course of Time. *IZA Discussion Paper* No. 16962.
8. Centre for Economic Strategy. 2025. *Ukrainian Refugees after Three Years Abroad: How Many and Who Will Return? The Fourth Wave of the Research*. February 20. URL: <https://ces.org.ua/en/refugees-from-ukraine-final-report/>
9. Shain, Yossi. 2002. The Role of Diasporas in Conflict Perpetuation or Resolution. *SAIS Review* 22(2): 115-144.
10. Mezirow, Jack. 1978. *Education for Perspective Transformation: Women's Re-Entry Programs in Community Colleges*. New York: Center for Adult Education, Teachers College, Columbia University.
11. Mezirow, Jack. 1991. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
12. Hoggan, Chad and Taina Hoggan-Kloubert. 2022. We All Are Migrants': Migration and the Learning Needs of Society. In: *Adult Learning in a Migration Society* / edited by Chad Hoggan and Taina Hoggan-Kloubert, 1-14. London: Routledge.
13. Glick-Schiller, Nina, Linda Basch, and Cristina Blanc-Szanton. 1992. Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. In: *Towards a Transnational Perspective on Migration* / ed. by Nina Glick-Schiller, Linda Basch, and Cristina Blanc-Szanton, 1-24. New York: New York Academy of Sciences.
14. Faist, Thomas, Margarete Fauser, and Eveline Reisenauer. 2013. Das Transnationale in der Migration: Eine Einführung. In *Transnationale Migration*, edited by Thomas Faist, Margarete Fauser, and Eveline Reisenauer. Bielefeld: Transcript Verlag.
15. Lapshyna, Iryna. 2025. Forced Migration, Uncertainty and Transnationalism of Ukrainians in Germany. *Mobilities* 0(0): 1-19. <https://doi.org/10.1080/17450101.2024.2445806>
16. Yang, Dean, and Hwajung Choi. 2007. Are Remittances Insurance? Evidence from Rainfall Shocks in the Philippines. *The World Bank Economic Review* 21 (1): 219-248.
17. Frankel, Jeffrey. 2011. Are Bilateral Remittances Countercyclical?. *Open Economies Review* 22 (1): 1-16. <https://doi.org/10.1007/s11079-010-9170-9>
18. Ashraf, Nava, Diego Aycinena, Claudia Martínez, and Dean Yang. 2015. Savings in Transnational Households: A Field Experiment among Migrants from El Salvador. *Review of Economics and Statistics* 97(2): 332-351.
19. Yang, Dean. 2008. International Migration, Remittances and Household Investment: Evidence from Philippine Migrants' Exchange Rate Shocks. *The Economic Journal* 118(528): 591-630.
20. Levitt, Peggy. 1998. Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *International Migration Review* 32(4): 926-948. <http://dx.doi.org/10.2307/2547666>
21. Levitt, Peggy, and Deepak Lamba-Nieves. 2011. Social Remittances Revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(1): 1-22. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521361>
22. Fackler, Thomas, Yvonne Giesing, and Nadzeya Laurentsyeva. 2020. *Knowledge Remittances: Does Emigration Foster Innovation?* Research Policy 49 (9): 103863. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.103863>
23. Barsbai, Toman, Hillel Rapoport, Andreas Steinmayr, and Christoph Trebesch. 2017. The Effect

of Labor Migration on the Diffusion of Democracy: Evidence from a Former Soviet Republic. *American Economic Journal: Applied Economics* 9(3): 36-69.

24. National Bank of Ukraine 2022. Financial Sector Statistics. URL: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-financial>.

25. IOM 2022. Remittances in War: How Money from Abroad is Helping Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/stories/remittances-war-how-money-abroad-helping-ukraine>

26. World Bank. 2024. *Personal Remittances, Received (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT>.

27. Adema, Joop, Yvonne Giesing, Tetiana Panchenko, and Panu Poutvaara. 2023. The Role of the Diaspora for the Recovery of Ukraine. *EconPol Forum* 24(2): 41-45.

The article was received by the editors 3.12.2025

The article has been peer-reviewed 12.01.2026

The article is recommended for printing 30.03.2026

Article published 30.04.2026

Use of Artificial Intelligence: The author certifies that no generative artificial intelligence tools were used in the conduct of the research or in the preparation of this manuscript